

I. НЕ ПІВТОРАКОЖУХА Й НЕ ЧОРТИЙОГОБАТЬКА

Серед нашого народу, скажу я вам, трапляються всякі прізвища — чудернацькі, химерні, дивовижні, неправдоподібні. Про ніякі — й мови ніякої: вони веселою усмішкою не скроплять вуста, глузливым жаром не запалють очей. А тільки залетіло до вух кому незвичайне чи кумедне прізвище, як, дивись, розгладилися зморшки на обличчі, прокинулося серце, а розум погострішав умить, так і бродить, щоб спромогтися на дошкульний жарт, на перчистий кпин чи солоний дотеп.

Тільки в нашому селі небувало багатий урожай на прізвища, які то хлібом, здається, пахнуть, то дьогтем і смолою під них відгонить за верству, а то квіткою — садовою чи луговою — дурманять. А є прізвища, так би мовити, які начебто самі на городі вирости: Буряк, Гарбуз, Гичка, Хміль. Є прізвища, які, либонь, із лісу прибігли та й прилучились до людського гурту: Лисиця, Вовк, Ведмідь, Борсук. Звісно, не без тих у нашому селі водиться, що з пташиної зграї: Горобець, Орел, Півень. Було ще в повоєнні часи прізвище Сало, та це Сало кудись виїхало на шахти Донбасу, так і не повернулось назад. Зате можемо похвалитись Кендюхом — таким Кендюхом може повеличатись не кожне село, як і прізвищами Макуха, Вареник, Галушка, Довбня, Гайдамака, Буцол, Шепета.

І справді, що трапляється — те трапляється. Ну як, скажіте, жити людині, яку називають Півторакожуха? Хто і з якої причини так охрестив, пошкодувавши двох кожухів, а вділивши саме півтора? Або як має почуватись не жінка, ні, а чоловік, що носить прізвище Панібудьласка? Чия буйна і щира фантазія посадила цю квітку-ім'я, щоб вона росла і цвіла в народній мові, у людських поколіннях і ніколи не переводилась? Або ж Чортийгобатька! Коли поміркувати, то виходить, що батько, глава сім'ї — Чортийгобатька, що діти цього батька — теж Чортийгобатька, що внуки — знову ж таки, хоч круть, хоч верть, Чортийгобатька. А якщо вродлива дівчина завелась у цьому роду, як їй носити прізвище Чортийгобатька? Звісно, тій, що води з її лица не пити, ще якось і пасувало б таке прізвище, а от красуні, на яку всі заглядаються?!

Хоч що б там казали мені, а прізвище має личити людині. Либонь, ще ні один Чортийгобатька ніколи не дослужувався до міністра, так само, як ні один Півторакожуха не ходив у генералах. Може, я кепсько знаюсь на історії нашої держави, і хтось хоче заперечити, навести докази-спростування? Доказуйте, спростовуйте, а тільки я однаково стоятиму на своєму, що з жодного Чортийгобатька і в майбутньому не може бути ніякісінського міністра, як у майбутньому не може бути генералів із Півторакожухів.

А хто ж може бути, по-моєму? Ну, коли міністром, то тільки той, хто вже носитиме прізвище не Чортийгобатька, а Батько. А генералом, звичайно, не Півторакожуха, а тільки Кожух!

Ось так...

Хоча був колись у нашому районному універмазі продавець, на взутті стояв, прозивався Розумом. А насправді ж дурний-дурнісінький, як вивернуті кирзові халяви, що блищали на прилавку за його спиною. Або, пригадую, й інші непорозуміння трапляються з прізвищами. Так, служив зі мною в одній роті старшина Волик, загинув при форсуванні Дніпра під Лоевом, то нічого волячого не мав, а швидше скидався на хитрого рудого лиса, так його позаочі й називали.

А балачка вся ця до того, що моє прізвище нічим не вирізняється з-поміж інших, якими таке славне село наше, сусідні села, вся Україна.

Я — Хома Прищепа.

Сказавши, що я — Хома Прищепа, я, звісно, ще нічого не сказав, а тільки назвав своє ім'я та прізвище. Личать вони мені чи не личать? Не знаю, а тільки звук я до них так, як, мабуть, не звикають до зношених чобіт, до потертих штанів чи облізлої шапки. Та що там чоботи, шапка і штани, коли я призвичаївся до них дужче, ніж навіть до своєї законної жінки Мартохи, а до неї, повірте, я призвичаївся більше, ніж будь-хто інший.

От давали б мені в обмін на Прищепу найкращі в світі прізвища, такі, що звучать чи сурмою, чи барабаном, чи громом, і не взяв би. Називайте Македонським, Наполеоном, маршалом Жуковим — а я не хочу! Називайте Султанмуратом (був у розвідці нашої дивізії такий одчайдух-зірвіголова, що ніколи без живого «язика» не повертався з ворожого тилу) — руками й ногами домагатимусь, щоб не називали. І навіть Венеційським бути не хочу, а всі ж бо й спросоння скажуть, що Венеційський ось уже який рік є начальником районного відді-

лення міліції, його за верству впізнають, дух його через залізну стіну чують.

Я — Прищепа, така вже халепа. І я вдячний своїм предкам, які колись так надумали наректись, а нарикшись, залишили прізвище в дарунок своїм нащадкам. Дивно, але так: подеколи відчуваю радість, що я в цьому світі не Півторакожуха й не Чортійогобатька. А також тішуся з того, що я не Гичка і не Півень, що я не Сало і не Макуха. Бо що б там хто казав, а Прищепи-нащадки зі своїм прізвищем годні не тільки землю орати й засівати, не тільки валашити баранів і видублювати шкури, а й, дивись, до міністра можуть дослужитись, полетіти в космос або навіть грати у футбол!

II. НЕ З ГРИЖИНЕЦЬ І НЕ З ГАЗОПРОВІДНОГО

Тепер вам буде цікаво знати, звідки я родом. Назви сіл, як і людські прізвища, начебто самі повроджувались — так, як родять на нашому масному чорноземному ґрунті жито й пшениця, буряки й коноплі. Дивись, одне село синіє тобі своєю назвою, як польова волошка, друге дивиться на тебе вовчим оком, а третє мало не сороміцьким словом до тебе озивається.

Лугове та Польове, Балки та Ярки, Чагарі та Лисогірки — тут великим розумом не світить. Оленівка, Андріївка, Степанівка, Іванівка, Григорівка — тут теж не мудрували лукаво. Свиначарі, Чинбарі, Смолокури, Вівчарі зізнавались у простоті душевній. А вже от Веселі Гори, Веселе Поле, Веселий Лан, Веселий Кут, Весела Діброва, Весела Долина, Веселий Гай, Веселий Яр,

Веселий Хутір, Веселі Боковеньки казали вчора й нині кажуть про людей багато. Так і здається, що в таких веселих селах завжди жили весело, бо чого їм журитись у веселому гурті?

От хоч би що, а мені завжди здавалось, що чоловік із села Груші ніколи не буде схожий на чоловіка із села Вишні. Що жінка з села Хлібного завжди буде щедрішою, аніж жінка з села Голодного. Що дядько з Багатої Чернящини завжди буде багатший, ніж дядько з села Бідила. Побувавши на своєму віку в багатьох селах, до одних я переймався любов'ю вже за самі їхні назви, а інші своїми назвами навівали глухий, безпричинний смуток. Мені, повірте, не хотілося б народитись у Шмиглях чи в Ряшках, не хотілося б парубкувати в Коровинцях чи в Коростуватому, не хотілося б женитись у Костогризному чи в Бабському. І я щиро вдячний долі, що тільки чув, а ніколи не жив у Безкровному, Безлюдівці, Безпалівці, Безп'ятному, Безсалівці, Безсокирному, Безуглівці, бо, здається, в селах із такою назвою так і остерігайся, що не матимеш пальця, п'яти, сала, сокири.

Отже, тепер ви знаєте, що я, Хома Прищепя, за своєю вдачею не міг би прижитись у Гектарах чи Елеваторному, у Грижницях чи Газопровідному.

Щоб ви вже почали здогадуватися, спершу назву довколишні села, широко знані по всіх усядах: Білоконі, Велике Вербче, Гончарі, Кривошії... Іще не здогадуєтесь? Гаразд, поблизу є й інші села: Липівка, Малі Дубові Гряди, Сухолужжя, Чудви.

Авжеж, тепер, коли названо ближчі й далші навколишні села, то в їхньому вінку тільки одне-однісіньке зосталось неназваним, яке скрізь добре знане.

Яблунівка.

Спитаєте у Великому Вербчому на недільному базарі чи в Сухолужжі в чайній про Хому Прищепу — й кожне скаже:

— Прищеп у наших краях багато, й не один Хома серед них може трапитись, але ж питаєте ви, звісно, про того Хому Прищепу, який живе в Яблунівці. Іншими Прищепами ви інтересуватись не станете.

Так і кажуть: Хома Прищепа з Яблунівки. Може б, хто й подумав, що знають мене насамперед за Яблунівку, бо слави зажило село своїми яблуками в області й поза областю, але ж це неправда. Подеколи правда мені бачиться в тому, що Яблунівка стала знаменитою саме тому, що тут народився і живу я, Хома Прищепа.

ІІІ. КРІЗЬ ЗЕМЛЮ ПРОЙШОВ, ЧЕРВОНУ ШАПОЧКУ ЗНАЙШОВ

Кожна людина схожа на щось чи на когось, і, видно, не просто народ колись давав, нагороджував, ліпив саме такі прізвища, а не інші. Коли чоловік нині в паспорті пишеться Вовк, то, либонь, його пращур своєю поведінкою чи подобизною таки нагадував хижого сіроманця; а коли тепер чоловік знаний як Пшеничний, то в давнину безпремінно був не тільки хліборобом-селянином, а й полюбляв пшеницю-пашницю.

Є такі, що схожі на бодню, й не просто на бодню, а на таку, в якій тримають солонину, є схожі на гарбузи. Або й на буряки: один тобі — наче тоненьким корінчиком догори, а другий — вже тоненьким корінчиком донизу. Серед жінок трапляються достоту як наливне яблучко або ж як дозріла вишня.

Вам кортить довідатись, на що схожий я, Хома Прищепа із Яблунівки, а мені так само кортить розповісти. А як розповісти, щоб ви навіч угледіли? Можу сказати, що я не схожий ні на півня, ні на коня; часник чи цибулю трудно назвати моїми родичами; нічогісінько я не позичав ні в якої пори року і ні в якої погоди. Не скидаюсь ні на помідор, ні на огірок, ні на моркву.

Знаєте, в Яблунівці, близько від лісу, живе Максим Грень, з діда-прадіда колгоспний конюх, то Грень і досі, хоч у літах, схожий на жеребця. Петро Кандиба, потомствений яблунівський лавочник, схожий на зайця — і вуха в нього заячі, й губи, й ходить по-заячому. Дмитро Варченко, потомствений сільський коваль, скидається на крука, такий він весь чорний, мов халява в дьогті, такий він горбоносий, мов сокиру тримає на обличчі, такий він чорноокий, мовби очі свої на ніч ховає в комин, у сажу.

То, скажу вам, я не схожий ні на конюха, ні на лавочника, ні на коваля.

Ви любите загадки? Я люблю. Ось послушайте. З ногами, а без рук, з боками, а без ребер, із спиною, а без голови. А чи спробуйте відгадати хоч би таку. Пішли чернички на вечорнички, та як полягали спать, то й досі сплять. Або поміркуйте над такими загадками. Дві ятрівки склали докупи голівки. Само голе, а за пазухою сорочки носить. Щоб не забивали собі памороки, скажу, що загадано в загадках: стілець та лавки. Ви помітили, що, розказуючи про себе, я начебто загадки вам загадую, та все начебто наздогад буряків, правда?

Ось послушайте лишень.

Маленький, чепурненький, крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов. Є шапка, але немає голови,

є нога, але без черевика. Маленьке, біленьке, а бабу з воза зсадить. Сам з ніготь, а шапка з чверть. Сидить дід на стовпу у дубленім сіряку. Хоч капелюх має, та нікому його не здіймає. Під сосною-ялиною дід з красною чуприною. Стоїть хлопчик під пеньком, накрив голову брильком. Кіндрат, мій брат, крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов.

Як багато загадок — і кожна з якимось хитрим натяком, кожна з секретом, і в жодній прямо не сказано, а криво, хитро, лукаво, щоб кортіло поміркувати. Адже ж можна було просто сказати: гриб. Та для того великої мудрості не треба, а людський розум — інтерна бестія, так і прагне гри. Щось і мене повело-покрутило так, щоб я не прямо сказав, що схожий на гриб, а висловився через пень-колоду, через дорогу навприсядки, з допомогою семи мішків гречаної вовни, та й ті неповні.

І схожий я не просто на гриб, а на гриб маслюк. Спершу, як був хлопчиком, то нагадував молодесенький грибок маслючок, який тільки минулої ночі виткнувся з землі, брилик його блищить від слизу, а на тому брилику ще й голка глици зеленіє. Як підріс, то став чималим грибом маслюком, якого й самого, либонь, вистачило б, щоб засмажити на сковороді та смачно закусити після добрячої чарки. Тепер я ще нівроку гриб маслюк, не струхлявів зовсім, не поточила черва ні мого брилика, ні мою ніжку.

Без загадок мова прісна, як борщ без солі, то я завжди присолюю свою мову. Моя жінка Мартоха спершу страх як дратувалась, коли я затівав із нею таку балачку.

- Корова без ніг, без тіла скирту соломи з'їла.
- Яка корова? — не тямить.
- Сама товста, рука тепла, а рот червоний.

— Хто такий? — супить брови.

— І не кінь, і не пес, їсть дрова, як овес.

— Білим світом закликаю, Хомо, скажи, що в тебе на мислі.

— Про піч кажу тобі, Мартохо, вже паливо вигоріло, треба трохи полінячок підкласти. Завжди їсть, а сита ніколи не буває.

Якісь такі химерії в моїй голові химеряться, що й сам для себе інколи починаю думати загадками. Скажімо, чому б мені просто не подумати, що назустріч по вулиці йде людина? Так ні ж, дивлюсь на ту людину, а в мізках снується: стоїть дуб, на дубі гай, під гаєм моргай, під моргаєм кліпун, під кліпуном дивун, під дивуном сопун, під сопуном хапун, під хапуном трясун. Здавалося б, чому очі подумки не назвати очима? Так де там! Два брати через гору живуть і ніколи один до одного в гості не ходять. А про язик? Лежить колода серед болота, не гние і не іржавіє.

Мабуть, годі вже вам розказувати, що я, Хома Прищепка з Яблунівки, схожий на гриб масляк.

ІV. ЗА БІЛИМИ БЕРЕЗАМИ ТАЛАЛАЙКО ПЛЕЩЕ

Без жінки в хаті не обернешся і в побрехеньці не обійдешся.

Це тепер про мою Мартоху можна сказати словами загадки: стоять розсохи, на розсохах мішок, на мішку млинок, сопун, кліпун, лісок, а в тім ліску куропатки бігають. А коли була молодою; то іншими словами треба було б загадувати і відгадувати: не тополя, а струнка, не

лоза, а гнеться, не вогонь, а пече. Роки ж бо не просто собі минають, а потроху розкрадають людину, й хоч як би ти не піддавався — візьмуть своє, маєш їм платити не чим-небудь, а собою: здоров'ям, силою, молодістю, вродою. Аж поки з Яблунівки переселишся в те село, де невесело: ні кутка, ні вулиці, ні півня, ні куриці.

Як розказувати про Мартоху, то треба з очей починати. Раніше про них можна було б сказати, що то — дві зірки під двома серпами, а тепер, либонь, — через сволок два клубочки висять. Бо літа, літа... Були зірки ті темно-карими колись, тепер злиняли. Як Мартоха дивилась ними — наче ластівками ширяла, а ті ластівки не знали стриму чи впину, була їм завжди воля вольна. Але не завжди ластівками були її очі, вміли вони обертатись у гніві на чорних та лихих круків, од яких у власній жмені не сховаєшся і ложкою не затулишся.

Загадку про зуби та язик знаєте? За білими березами соловейко свище. І така: за білими березами талалайко плеще. І така на пам'ять спливла: повна хата білих кур, а між ними мелькотун. І ще: мур мурований, цеп цепований, посередині пан похований.

Знаєте, хтось таки славно придумав — і все про мою Мартоху: і за білі берези, і за соловейка, і за талалайка, і за мелькотун, і за мур мурований. Бо всякою буває Мартоха, як і вередлива днина весняна, отож і схоже її життя на весняну днину.

І голос її всяким я знаю — то він такий туркітливий, лагідний, мов голуб сизий, і голубом сизим літає по хаті, мирний затишок носить на крилах; а то, дивись, голос її схожий на сойчин, ширяє з кутка в куток, борсається, рветься сердито в білий світ, і сліпа тривога бунтує в ньому; а то вже її голосок схожий на спів синиці, що на-

гадує передзвін срібних брязкалець, так і хочеться слухати, зачарованому й задурманеному, макоцвітному.

Мартоха моя ніколи не вмовкає. Голова її нагадує дзвіницю, на якій дзвін бамкає і бамкає вдень і вночі, бамкає серед людей і на самоті, бамкає з ділом і без діла. Хтось, либонь, сидить на тій дзвіниці безсонний, що не стомлюється смикати за шворку, а било дзвона калатає й калатає, а звуки линуць і линуць. Можна було оглухнути за життя біля такої дзвіниці, але я не оглухнув, просто навчився не чути, навіть вух не затикаючи.

Коси Мартошині тепер нагадують осіннє небо вночі, а в тому небі світяться зірочками сиві волоконця. А колись-бо в косах її ні однісінька костричина не світилась, і були вони — як смоль, як ніч. І що вже я ту смоль, ту горобину ніч її любив і в горобині ночі, і не в горобині! Густі й тверді, як перевесла, сягали її за пояс, і коли притаковлюсь біля Мартохи, то лежу на її косах, мов на копиці розстеленого сіна. І ніколи не було так, щоб коси її та не пахли чим-небудь: ромашкою, материнкою, любистком, полином, кропом, огірчаним гудинням, яблуневим цвітом, колоссям житнім чи пшеничним, коров'ячим молоком, медом, малою дитиною. Можна було вдихати пахоці шовкової Мартошиної горобиної ночі — й хмеліти, й чманіти, й задурманювати собі мізки.

А хіба не любила Мартоха, щоб її любили? Од слова доброго мого, від погляду підохотливого, від доторку могла вона з похмурої та насупленої умить обернутись на лагідну та ласкаву, хоч до болячки клади; і все в ній починало грати — брови її грали, очі грали, губи грали; і вся вона згори донизу починала грати — грудьми, руками, стегнами. І тоді прокидалось бажання набли-

зитись до Мартохи, губами торкнутись до тієї музики, якою тремтіли її губи, своїми руками торкнутись до тієї гри, якою грали її руки, і вібрати всю гру Мартошину в себе, випити її музику до краплинки, не залишити нічого сінько.

Гаразд, сьогодні можеш ти наслухатись тієї Мартошиної музики, навпиватись донесхочу її грою, але ж і назавтра всього того Мартошиного багатства залишалося багато — стільки ж, як і вчора, якщо не більше. А може, й більше, бо, либонь, мала Мартоха невбунні джерела, які не мілкішали, з яких ото і ллялись цілющі потоки її солодкої жіночої музики.

Гой, Мартохо, чи ти здогадуєшся, як я думаю про тебе — і про очі твої, й про голос, і про губи, і про зуби, і про груди? Вір чи не вір, а я тебе ні підстаркуватою, ні старою бачити не хочу, ти й досі ввижаєшся мені молодю, тільки вголос не зізнаюся, бо що почую від тебе? Почую, що мені молоденькі завжди в голові!

Слухай, Мартохо, мені й справді подеколи здається, що жінки зовсім із іншого тіста, ніж чоловіки. І хоч із тобою прожили в парі цілісіньке, вважай, життя, ти й досі таки з іншого тіста, яке ото я печеним та вареним їм, подеколи стільки їм, що з горла лізе, а ніколи ситим не буваю, — і чого б то воно так велось і ведеться у нас, Мартохо? Кожна жінка на смак інша, є такі, наче з житнього борошна замішані та спечені, є такі, наче з пшеничного борошна цьогорічного помолу; об ту, дивися, можеш зуби поламати, наче об цвілого сухаря, знайденого у смітті під лавкою; а та, поглянь, схожа на пухенький млинець, на який не пошкодували вершків, яєць та масла, і той млинець щойно з пательні, пахтить теплом, здригається, рум'яний — слина сама в роті по-

чинає текти, ковтаєш, облизуєшся. А ти, Мартохо, колись нагадувала мені паляничку, яка добре підійшла на черені, аж світиться червонястими відблесками, пучка сама тягнеться до такої палянички, щоб ущипнути крихту і мерщій кинути на зуби. Тепер, звичайно, куди тобі проти тієї палянички, якою ти раніше пробуджувала мій молодий голод, тепер уже пучка хіба ж так тягнеться до тебе, щоб ущипнути крихту і покласти на зуб, але ж спогади які — мов рута!

Ото вночі, бувало, розказую тобі, Мартохо, про тебе ж таки, не про когось, а ти, відьомське зілля, слухаєш і віриш кожному слову моєму. І хоч би як тоді, замолоду, називав тебе — іменами яких птахів, іменами яких квітів, іменами яких зірок небесних! — а ти вірила, а тобі подобалось і все мало було, й ти аж трусилась, коли я вмовкав, бо так тобі вуха свербіли — слухати і втішатись. От дивно, чомусь жодного разу не сказала: «Чисто бреше — і віяти не треба!» Або не сказала: «Така то правда, як пси траву їдять».

І тоді знав, і тепер знаю, що чим більше кицьку гладиш, тим вона вище горб підіймає, а тягло ж за язика, кортіло пишатися своєю Мартохою, мов кошеним у попелі.

Може, то не тільки про мою Мартоху сказано — за білими березами талалайко плеще? Може, то й про мене, про мого талалайка? Заліз черв'як у хрін та й хвалиться, що йому добре.

V. ВЕРЗИ, ВЕРЗИЦЕ, ПОКИ ВЕРЗЕТЬСЯ

Отож, Мартоха весь свій вік орудує язиком, як циган пужалном. Що в Мартохи на губі — те й на язиці, а як говорить — наче шовком гаптує. Казав їй:

— Такий язик, що й на припоні не вдержиш! Бігаєш із ним, як із мечем. Про тебе казано: говорила-балакала до самої смерті, а перед смертю взяла мазницю, пішла по мед.

— Великий рот у вола, а не говорить, тільки реве, — одказує.

— Мартохо, ніхто тебе в Яблунівці не перебалакав — і я вже не перебалакаю, бо маєш губу — мов на коловороті гуляє.

— Говорила смілянська баба: вдарив у губу — перебив рахубу, — сиплються їй із рота приказки у відповідь на мою приказку.

Довгий язик моєї Мартохи — не такий і великий ґандж, ген у молодиць хіба тільки такі ґанджі бувають! А справжній ґандж який, ви гадаєте? Коли по інших яблунівських молодицях оком кину, то дуже мені душу верне з їхньої неохайності, коли, як ото говориться, видно ззаду Супрунаду. Не люблю тих, у кого так ведеться, що хата й три дні не мететься.

Авжеж, і чоловіки — так само, як і жінки, — поріддя з одного угіддя, і серед них водяться оті, що їдять, як пани, а накидають, як свині, чи оті водяться, що руки мили ще тоді, як мати в кориті купала. Але жінка таки має бути за взірець хутчій, ніж чоловік, хай би про неї не подейкували: баба гірша скаженого їжака — хоч не вкусе, так наляка.

Та повело вже мене через тин навприсядки, а кортить виповісти вам найбільший Мартошин гріх, її ґандж, який їй солодший печеної редьки.

Позички та борги!

Нема, либонь, у Яблунівці такої хати, в якій би Мартоха та щось не позичила на своєму віку, і немає, звісно, такого дня, щоб вона перед кимось у боргу не була! Все позичає моя жінка: сіль, сірники, олію, дріжджі, пшоно, корицю, лавровий лист, перець, гречану муку, шмат свинячої голови на драглі. А то, пригадую, в старій баби Тиндички якось після війни, коли з усім сутужно та скрутно доводилось, позичила моя жінка півня до своїх трьох чи чотирьох курок. Бо хтось був розпустив славу про Тиндиччиного півня, що той славно курей покриває, вони краще несуться, і кожне яйце з гарантованим зародком, стопроцентні курчата з тих яєць вилуплюються. Півень утік із нашого обійстя, і добре, що об'явився в хліві баби Тиндички, мали б мороку з тією позичкою! А ще моя жінка позичає вила, сапи, лопати, коцюби, чаплії, граблі, серпи, ціпи та ціпилна, горщики, глечики, макітри, пательні, ложки, ножі, сита, дека, баняки, корита. Мала великий сприт до цього діла, і той сприт уночі не давав їй спати, спить — і вві сні бачить, як ото просить, бере та додому несе.

А навіщо? Спитайте її, мене не питайте, бо не знав і не знаю.

Але так само своє любила й любить давати. Правда, не віриться, правда, так чомусь по наших подільських селах не дуже й заведено тепер? Бо неспроста мовиться, що радісно береться, та смутно віддається. А чи отак іще: бодай той здоров був, що мені винен, а той, кому я

винен, — щоб умер. Мартоха вдалась не тільки на борги та позички, а й на дайки та віддайки. Отож так уміла майстерно забалакати сусідку, що, дивися, сусідка вже з нашої хати з порожніми руками не піде, щось таки понесе, хоч, може, й непотрібне. Бо Мартоха моя душею хворіла та світом нудила, коли хтось у неї в боргу не був! І яку вагу мало те, що позичити: вузлик квасолі — то й вузлик квасолі, віхоть соломи — то й віхоть соломи. І зовсім для неї не мало ваги, що, може, ту квасолю сама вчора позичила, що, може, та солома самій ось сьогодні ввечері знадобиться на підпал у печі! І зовсім не важило, що, може, вперто віднікувались од квасолі та соломи, бо, мовляв, свого добра вдома вистачає, — Мартоха так уміла забити памороки, такого туману язиком напускала, що домагалася свого!

Гарно сказано: «Не позичай, бо злий обичай: як віддає, то ще й лає». Мудро мовиться: «Якщо обрид тобі хто, позич йому грошей». Але то все не про Мартоху, то про інших, а моя Мартоха страх як любила своїх боржників, страх як шанувала тих, кому винувата була!

А секрет-причину цієї химери тільки я один знаю на всю Яблунівку, навіть Мартоха не здогадується. Секрет-причина дуже простий, як гола п'ята: всякі позички водять мою жінку з одного кутка на другий, від хати до хати, від людини до людини і дають їй привід і змогу чесати язиком, якого чим більше чешеш — тим дужче йому кортить. Позичками-боргами, дайками-віддайками хитромудра Мартоха всю Яблунівку тримає в кулаці, всеньке село приманює до себе, щоб уволю з усіма про все набалакатись.

Любить-бо моя Мартоха гріти зуби на сонці, якби могла, то свою балачку сороці на хвості пов'язала б, щоб сорока розносила.